

บางแง่มุมของวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ

รองศาสตราจารย์ คิม ไชยแสนสุข¹

การศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาทางบริหารธุรกิจ แต่เดิมทีในหลักสูตรของเกือบทุกมหาวิทยาลัย ทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย มักกำหนดให้ต้องศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์การจัดการหรือเศรษฐศาสตร์การบริหาร (Managerial Economics) ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค และการนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารการจัดการทางธุรกิจ ในระยะหลังประมาณว่าราว ๆ สัก 15 ปีที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในหลายมหาวิทยาลัยทั้งในต่างประเทศและประเทศไทย โดยยกเลิกวิชา Managerial Economics ในหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิตและหันมาศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ (Business Economics or Economics for Business) ซึ่งเนื้อหาจะเป็นการศึกษาทั้งเศรษฐศาสตร์จุลภาคและมหภาค ที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจ ผู้เขียนเองก็เคยใช้ตำรา Economics for Business ของ John Sloman and Mark Sutcliffe เป็นตำราในการศึกษาของนักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจ มหาบัณฑิต Sloman and Sutcliffe (2006) และในบทที่ 1 ของตำราเล่มดังกล่าวได้กล่าวถึงขอบเขตของวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ ไว้ดังนี้

เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ เป็นวิชาที่ต้องศึกษาเรื่องราวของหน่วยธุรกิจ (firm) ในประเด็นเกี่ยวกับสถานะแวดล้อมของการดำเนินธุรกิจ การตัดสินใจ ผลกระทบจากการตัดสินใจ ซึ่งมีผลต่อหน่วยธุรกิจ

นั่นเอง ต่อลูกค้า ของเขา ต่อพนักงาน ต่อผู้ถือหุ้น ต่อคู่แข่งในตลาด และท้ายสุดต่อสาธารณชน

นักเศรษฐศาสตร์ศึกษาเรื่องราวใดในทางธุรกิจ?

จากหัวข้อก่อนหน้าได้ให้คำตอบชัดเจนแล้วว่า ต้องศึกษาเรื่องราวของหน่วยธุรกิจ (firm) หน่วยธุรกิจ ทั่วไปให้ความสนใจกับเรื่องของปัจจัยการผลิต (inputs) ที่ต้องใช้ในการผลิตเพื่อก่อให้เกิดผลผลิต (output) ออกมา ปัจจัยการผลิตที่กล่าวถึงนี้แท้จริงแล้วก็คือมิติด้านต้นทุนการผลิตและผลผลิตก็จะเป็นมิติด้านรายรับของหน่วยธุรกิจ ความแตกต่างระหว่างรายรับกับต้นทุนก็จะเป็นเรื่องราวของกำไร พฤติกรรมของหน่วยธุรกิจส่วนใหญ่มุ่งแสวงหากำไรสูงสุด อีกทั้งพยายามหลีกเลี่ยงการลดลงของกำไร และเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ฝ่ายบริหารของหน่วยธุรกิจต้องหาทางเลือก (choices) ทางเลือกที่ว่า เช่น จะผลิตสินค้าอะไร จะผลิตจำนวนเท่าใด ณ ราคาใด เทคนิคการผลิตจะใช้วิธีใด จะต้องใช้แรงงานจำนวนเท่าใด และเป็นแรงงานประเภทใด จะต้องใช้วัตถุดิบ เครื่องมือ เครื่องจักร อะไร ประเภทไหนจำนวนเท่าใด

จากประเด็นปัญหาเหล่านี้ ท้ายสุดฝ่ายจัดการต้องนำมาประมวลเพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุด กระบวนการวิเคราะห์เพื่อให้ได้ทางเลือกต่าง ๆ และ

¹อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง

เพื่อให้ได้ข้อสรุป ดังนั้น ทางเลือกที่ดีที่สุดภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ของกระบวนการทั้งหมดนี้จึงเป็นหน้าที่ของนักเศรษฐศาสตร์

การศึกษาถึงกระบวนการตัดสินใจ (decision making) ดังกล่าวข้างต้นนั้นสามารถแยกเป็นสามขั้นตอนด้วยกันดังนี้

(1) สิ่งซึ่งถูกกระทบจากปัจจัยภายนอก (the external influences the firm or business environment)

ภายใต้เรื่องนี้สื่อความหมายถึง บรรดาอิทธิพลของปัจจัยภายนอกองค์การที่อยู่เหนือการควบคุมของหน่วยธุรกิจแต่ละแห่ง เช่น ระดับการแข่งขันที่ต้องเผชิญ ราคาวัตถุดิบ สภาวะเศรษฐกิจมหภาคโดยรวม ระดับอัตราดอกเบี้ย ประเด็นเหล่านี้เป็นสิ่งที่หน่วยธุรกิจทุกแห่งต้องศึกษาให้ถ่องแท้เนื่องจากเป็นประเด็นแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจความเข้าใจต่อสิ่งเหล่านี้ ย่อมนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องของหน่วยธุรกิจในท้ายที่สุด

(2) ปัจจัยภายในของหน่วยธุรกิจ (internal decisions of firm) ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยภายนอกและข้อจำกัดต่าง ๆ หน่วยธุรกิจจะต้องนำมาประมวลเพื่อการตัดสินใจในด้านต่าง ๆ นอกจากนั้นปัจจัยภายในองค์การธุรกิจ เช่น การคำนวณราคาขาย จำนวนผลผลิต จำนวนปัจจัยการผลิต ช่องทางการตลาดระดับการลงทุน ประเด็นเหล่านี้ เป็นสิ่งซึ่งนักเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ (business economist) สามารถให้ข้อแนะนำแก่หน่วยธุรกิจเพื่อการบรรลุเป้าหมายของหน่วยธุรกิจ

(3) สิ่งซึ่งกระทบต่อปัจจัยภายนอกองค์การ (the external effects of business decision making) เมื่อหน่วยธุรกิจแต่ละแห่งได้ตัดสินใจและดำเนินการสิ่งใดลงไป สิ่งที่ตัดสินใจและดำเนินการนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ยอยู่นอกองค์การ เช่น ผลกระทบต่อธุรกิจที่เป็นคู่แข่งผลกระทบต่อลูกค้า และในวงกว้างอาจมีผลกระทบต่อสาธารณชน กล่าว

โดยสรุป เมื่อหน่วยธุรกิจใดกระทำการใด ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อหน่วยธุรกิจและบุคคลที่ยอยู่นอกองค์การ และในทางกลับกันการตัดสินใจและการกระทำของหน่วยธุรกิจอื่น ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อองค์การของเราเช่นกัน และท้ายสุดต้องไม่ละเลยบทบาทของรัฐบาลแทรกแซงของรัฐในกิจกรรมทางธุรกิจที่ย่อมส่งผลกระทบต่อองค์การของเรามากยิ่งขึ้น

นักเศรษฐศาสตร์ธุรกิจเขาทำอะไร? (What do business economist do?)

ในความเห็นของ John Sloman and Mark Sutcliffe เห็นว่า นักเศรษฐศาสตร์ธุรกิจจะต้องดำเนินกิจกรรมในสามเรื่องต่อไปนี้

(1) ให้บรรยาย (description) เกี่ยวกับเรื่องราวของหน่วยธุรกิจและการดำเนินธุรกิจ เช่น การให้บรรยายเกี่ยวกับเป้าหมายของหน่วยธุรกิจ ซึ่งอาจมีหลายเป้าหมาย เช่น เป้าหมายเกี่ยวกับการทำการกำไร เป้าหมายด้านส่วนแบ่งการตลาด เป็นต้น นอกจากนั้น ยังต้องให้คำอธิบายเกี่ยวกับข้อจำกัดหรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจ เช่น ต้นทุนการผลิตระดับความต้องการสินค้าในตลาด หรือแม้กระทั่งข้อจำกัดจากสถานการณ์เศรษฐกิจส่วนรวม

(2) ให้การวิเคราะห์ (analysis) เป็นการวิเคราะห์ในเรื่องเป้าหมายต่อเนื่องจากข้อ 1 นักเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ ต้องให้ข้อวิเคราะห์ต่าง ๆ แก่หน่วยธุรกิจ เช่น ต้นทุนการผลิตจะแปรผันอย่างไร หรือมีความสัมพันธ์อย่างไรกับจำนวนผลผลิต ถ้าไรจะแปรผันอย่างไรกับจำนวนผลผลิต จะเกิดอะไรขึ้นเมื่ออุปสงค์ของสินค้าได้เปลี่ยนไป จะเกิดอะไรขึ้นเมื่อคู่แข่งปรับราคา รวมทั้งแม้กระทั่งจะเกิดอะไรขึ้นเมื่อสถานการณ์เศรษฐกิจมหภาคเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่จะมีผลกระทบต่อเป้าหมายในข้อ (1) เช่น ถ้าไรที่จะได้รับ หรือส่วนแบ่งการตลาดที่จะได้รับ

(3) ให้ข้อเสนอแนะ (recommendations) ภายใต้เป้าหมายของหน่วยธุรกิจที่กำหนดขึ้นในข้อ (1) และจากกระบวนการวิเคราะห์ในข้อ (2) ท้ายสุด นักเศรษฐศาสตร์ธุรกิจต้องสามารถแสดงให้เห็นว่า หน่วยธุรกิจจะสามารถบรรลุเป้าหมายในข้อ (1) แต่อย่างไร? เช่น ถ้าหากว่าเป้าหมายของหน่วยธุรกิจที่ตั้งไว้คือ ต้องการกำไรสูงสุด นักเศรษฐศาสตร์ธุรกิจก็ต้องให้ข้อเสนอแนะได้ว่า ถ้าอย่างนั้นแล้ว จะต้องผลิตผลผลิตจำนวนเท่าใด ในรูปแบบไหน เป็นต้น และท้ายสุด นักเศรษฐศาสตร์ธุรกิจต้องระลึกเสมอว่า ในโลกแห่งความเป็นจริง ภาวะแวดล้อมย่อมเปลี่ยนแปลงได้ และยิ่งเปลี่ยนแปลงรวดเร็วในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น ข้อเสนอแนะทั้งหลาย จึงต้องตั้งอยู่บนความระมัดระวังอย่างยิ่งต่อความผันแปรดังกล่าว

สภาวะแวดล้อมทางธุรกิจ (the business environment)

ในการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมทางธุรกิจนั้น สามารถวิเคราะห์ได้จากสี่มิติสัมพันธ์ อันประกอบด้วยมิติด้านการเมืองและกฎหมาย มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม และสุดท้ายมิติด้านเทคโนโลยี ซึ่งอาจเขียนย่อสั้น ๆ ว่า PEST analysis ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) มิติด้านการเมืองและกฎหมาย (political and legal factors)

โดยปกติหน่วยธุรกิจทุกอย่างย่อมได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำใดๆ ของรัฐบาล และเหตุการณ์ทางการเมือง สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยหลักเบื้องต้นที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนธุรกิจ เช่น การล่มสลายของอดีตสหภาพโซเวียต สงครามอิรัก การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละประเทศ การเปลี่ยนแปลงนโยบายสำคัญของประเทศ เช่น การเปิดให้นำเข้าเหล็กเสรี สิ่งนี้ก็จะกระทบต่ออุตสาหกรรมเหล็กภายในประเทศ นโยบายต่อต้านการผูกขาด ก็

จะส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมบุหรี เป็นต้น ทางด้านกฎหมายก็เช่นกัน จะส่งผลกระทบต่อการค้าเงินธุรกิจโดยตรง เช่น การมีกฎหมายควบคุมราคาสินค้า กฎหมายควบคุมการปล่อยของเสียในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

(2) มิติด้านเศรษฐกิจ (economic factors)

ปัจจัยหรือตัวแปรทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการดำเนินธุรกิจนั้นมีมากมายซึ่งสามารถลำดับตั้งแต่ปัจจัยที่กว้างใหญ่ที่สุดจนปัจจัยที่เล็กที่สุด จากปัจจัยระดับท้องถิ่นสู่ปัจจัยระดับชาติจนถึงระดับนานาชาติ จากสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีผลในปัจจุบัน ไปจนถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้น ในอนาคต จากราคาน้ำมันในตลาดโลกจนถึงราคาสินค้าที่จำเป็นต่อการครองชีพ จากธุรกิจที่เคยมีผู้ประกอบการไม่กี่รายไปจนถึงการแข่งขันระดับนานาชาติ จากต้นทุนและรายรับที่ค่อนข้างแน่นอนไปสู่ภาวะอัตราแลกเปลี่ยนที่ผันผวนจนยากแก่การ คาดเดาปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้นล้วนเป็นสิ่งที่หน่วยธุรกิจต้องคำนึงถึง และต้องนำไปสู่การวางกลยุทธ์เพื่อ การดำรงอยู่ และความเจริญก้าวหน้าขององค์กร ธุรกิจนั้น ปัจจัยทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น สามารถนำไปสู่การจัดประเภทได้เป็นสองกลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มจุลภาค (microeconomic environment) กับกลุ่มมหภาค (macroeconomic environment) ซึ่งจะกล่าวรายละเอียด ดังนี้

(2.1) ภาวะแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ

จุลภาค

ภาวะนี้คือ บรรดาปัจจัยทั้งหมดทุกประเภทที่มีผลต่อการดำเนินธุรกิจของแต่ละหน่วยธุรกิจในแต่ละตลาดหรืออุตสาหกรรมนั้น เริ่มตั้งแต่โครงสร้างตลาดที่ต่างกัน บางหน่วยธุรกิจอาจประกอบธุรกิจในตลาดที่มีคู่แข่งเพียงไม่กี่ราย (oligopoly) ขณะที่บางธุรกิจต้องเผชิญกับคู่แข่งนับหมื่นนับแสนราย (monopolistic competition) ธุรกิจบางประเภทอาจต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง

ด้านรสนิยมของลูกค้าอย่างรวดเร็ว ผิดกับธุรกิจบางประเภทที่สามารถดำเนินไปได้ในภาวะที่ต้นทุนค่อนข้างจะคงที่ เป็นต้น ปัจจัยทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นเป็นปัจจัยภายในองค์กรธุรกิจ ปัจจัยภายในของแต่ละอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นองค์ความรู้ในขอบเขตของเศรษฐศาสตร์จุลภาค

(2.2) ภาวะแวดล้อมด้านเศรษฐศาสตร์มหภาค

ปัจจัยหรือภาวะด้านมหภาคนี้หมายถึง บรรดาปัจจัยในระดับชาติ และในระดับนานาชาติ หมายถึง สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชาติ จนถึงระดับนานาชาติ หน่วยธุรกิจโดยทั่วไปมักจะได้รับประโยชน์จากภาวะเศรษฐกิจขาขึ้น (ช่วงที่เศรษฐกิจมหภาคขยายเติบโตในระดับสูง) และมักได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจขาลง (recession) ภาวะดังกล่าวนอกจากจะเกิดภาวะในแต่ประเทศแล้ว สำหรับประเทศที่โครงสร้างเศรษฐกิจมหภาค โครงการสร้างที่ค่อนข้างเปิด (open economy) ผลของการประกอบกิจการยังจะขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจโลกด้วย นอกจากผลกระทบเกิดจากการขยายตัวและหดตัวของเศรษฐกิจมหภาค ทั้งของประเทศตนเองและตลาดโลกแล้วการประกอบธุรกิจต่าง ๆ ยังจะได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบายทั้งจากนโยบายภายในประเทศตนเอง เช่น อัตราภาษี อัตราดอกเบี้ย อัตราแลกเปลี่ยน การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ มหภาคของประเทศ นอกจากนั้นในประเทศที่โครงสร้างเศรษฐกิจและการเงินระหว่างประเทศ เป็นโครงสร้างที่ค่อนข้างเปิด ประเทศเหล่านั้นยังจะได้รับผลกระทบ จากการดำเนินนโยบายของประเทศคู่ค้าและประเทศใหญ่ ๆ ในตลาดโลก เช่น ถูกกระทบจากนโยบายของประเทศสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น จีน เป็นต้น

(3) มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม

เหตุที่หน่วยธุรกิจทั้งหลายต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านนี้เนื่องจากว่า ปัจจัยด้านนี้มันได้แก่ทัศนคติ

และค่านิยมของสังคม มีผลกระทบต่ออุปสงค์ในสินค้าและบริการ เช่นคนส่วนใหญ่เกิดสำนึกในสิ่งแวดล้อม สินค้าบริการที่ผลิตขึ้นด้วยวิธีที่ก่อให้เกิดผลเสียหายน ต่อสิ่งแวดล้อม ก็อาจได้รับการต่อต้าน ประชาชนส่วนใหญ่ ไม่ใช้สินค้าบริการเหล่านั้น หรือการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น ในประเทศไทยจะสังเกตเห็นว่า ปัจจุบันคนไทยเปลี่ยนแบบแผนชีวิตประจำวัน จากในอดีตที่คนส่วนใหญ่ใช้น้ำดื่มจากการตักน้ำที่ได้จากน้ำฝน แต่ปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่จะเลิกตักน้ำไว้ดื่ม แต่เปลี่ยนนิสัยมาดื่มน้ำบรรจุขวดสำเร็จรูป ซึ่งมีขายกันในทุกภูมิภาคของประเทศ ปัจจัยด้านสังคม ประเพณี และวัฒนธรรม นอกจากจะมีผลต่ออุปสงค์ในสินค้าแล้ว ในบางกรณียังมีผลต่ออุปทานในสินค้า เช่นความขยันในการทำงาน จำนวนวันหยุด

(4) มิติด้านเทคโนโลยี

ความรู้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกรรมวิธีการผลิตอย่างแพร่หลายในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม เช่น การนำหุ่นยนต์ มาใช้แทนคน การนำระบบคอมพิวเตอร์มาควบคุมกระบวนการผลิตแทนคน สิ่งเหล่านี้ทำให้กระบวนการผลิตมีประสิทธิภาพสูงขึ้นและต้นทุนลดลง รวมถึงการเกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เกิดสินค้าและบริการใหม่ ๆ เกิดกระบวนการด้านการตลาดแบบใหม่ ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (information technology) ทำให้การสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว วิธีการทำงานในหลายกรณีเปลี่ยนไปจากเดิม งานหลายประเภทสามารถทำที่บ้านได้ แทนที่จะต้องไปทำที่ทำงาน ในตลาดหุ้นนักลงทุนสามารถสั่งซื้อขายหุ้น ติดตามภาวะการณ์ซื้อขายหุ้นได้ที่บ้านโดยไม่จำเป็นต้อง ไปที่ห้องค้าหลักทรัพย์ของโบรกเกอร์ต่าง ๆ เป็นต้น

การวิเคราะห์ที่เรียกว่า PEST analysis ดังกล่าวข้างต้น อาจขยายเป็น PESTLE analysis โดย

P = Political Factor
E = Economics Factor
S = Social Factor
T = Technology Factor
L = Legal Factor
E = Ecological Factor
หรือบางกรณีผู้วิเคราะห์อาจปรับเป็น
PESTEL หรือ PESTLID หรือ STEEPL และ SLEPT

เอกสารอ้างอิง

Sloman, J. & Sutcliffe, M. (2006). *Economics for Business*. (3rd edition). London: Prentice Hall

เอกกมล เอี่ยมศรี. (2011). *PEST Analysis การทำความเข้าใจใน "ภาพรวม" ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง*. ค้นเมื่อ 3 กันยายน 2554, จาก <http://www.eiamsri.word>
